

Milan MIHALJEVIĆ – Jasna VINCE, **Jezik hrvatskoglagoljskih Pazinskih fragmenata**, Hrvatska sveučilišna naklada – Državni arhiv u Pazinu – Staroslavenski institut, Zagreb, 2012., 175 str.

Među zanimljivim istarskim kasnosrednjovjekovnim povijesnim vrelima osobito mjesto imaju tzv. Pazinski fragmenti. Naziv je to za 17 pergamentnih ulomaka ispisanih glagoljicom s početka 14. stoljeća, koji su pripadali istom kodeksu, a pronađeni su u Pazinu. Još je u 19. stoljeću 11 fragmenata otkrio znameniti hrvatski povjesničar i političar Ivan Kukuljević Sakcinski te su oni, zajedno s ostalim rukopisima iz njegove ostavštine, pohranjeni u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Preostalih šest fragmenata pronađeno je 2005. u koricama knjiga Franjevačkog samostana u Pazinu, gdje se, nakon odvajanja korica i obavljene restauracije, čuvaju i danas. Fragmente koji se čuvaju u Akademijinu arhivu opisao je filolog Vjekoslav Štefanić, koji je utvrdio da su napisani arhaičnim crkvenoslavenskim jezikom, a dokazao je i da su pripadali istom kodeksu. Novopronađene je fragmente 2010. opisala i objavila paleoslavistica Anica Nazor. Utvrdila je da i oni pripadaju istom kodeksu kao i fragmenti iz Arhiva HAZU.

Pazinski fragmenti pripadaju prvom, prijelaznom razdoblju hrvatskoga glagoljaštva, onom od kraja 11. (ili početka 12. st.) do početka 14. stoljeća, i to i u razvoju glagoljskog pisma i u razvoju hrvatskoga crkvenoslavenskog jezika. Glagoljskom je pismu tog vremena svojstveno supostojanje paleografskih crta starije, oble i mlađe, uglate glagoljice. Isto je tako i u jeziku uočljivo supostojanje starijih, starocrkvenoslavenskih i novijih, tipično hrvatskih elemenata. Valja svakako istaknuti činjenicu da je tada crkvenoslavenski, zajedno s latinskim, imao ulogu književnog jezika. Njime su se pisala i liturgijska i neliturgijska književna djela, dok se govorni hrvatski jezik, čakavština, u pisanoj praksi pojavljuje samo u domeni svakodnevnih praktičnih potreba: u pravnim spomenicima, epigrafcima, grafitima i rubrikama liturgijskih tekstova. Budući da iz tog razdoblja nemamo očuvanih cjelovitih hrvatskoglagoljskih kodeksa, nego samo tridesetak fragmenata, jezikoslovac Eduard Hercigonja s pravom ga je nazvao razdobljem fragmenata. Upravo je zbog toga za povijest hrvatskog jezika važno opisati jezik svakog od navedenih fragmenata.

Budući da su dosadašnji istraživači, opisujući Pazinske fragmente, iznijeli niz jezičnih podataka koji su im bili važni za njihovu identifikaciju i dataciju, još je uvijek nedostajao

cjelovit opis njihova jezika. Upravo je to učinjeno u ovoj knjizi: na jednom su mjestu prikupljene činjenice i spoznaje do kojih su došli prethodni proučavatelji, a potom su autori knjige i sami došli do novih spoznaja te dali sustavnu sliku o jeziku fragmenata, a time i o stanju hrvatskoga crkvenoslavenskog jezika početkom 14. stoljeća.

Knjiga je podijeljena u sedam poglavlja. Dr. sc. Milan Mihaljević napisao je poglavlja o fonologiji i leksiku, a dr. sc. Jasna Vince poglavlja o morfologiji i sintaksi. Nakon uvodnog dijela slijedi, u drugom poglavlju, opis i sadržaj fragmenata te karakteristike pisma. U trećem poglavlju, o grafiji i fonologiji, naglašena je činjenica da je jedini pravopisni znak u fragmentima točka, koja dolazi visinski po sredini retka i odjeljuje međusobno prozodijske skupine (izgovorne cjeline povezane neprekinutom intonacijskom krivuljom). U četvrtom poglavlju o morfologiji prikazana je fleksija promjenjivih riječi (deklinacija imena i konjugacija glagola) i izneseni su osnovni podatci o tvorbi svih vrsta riječi. Opisane su gramatičke kategorije (broj, padež, rod, živost, određenost i glagolske kategorije), a potom i imenice (oblici glavnih deklinacija, imenice ženskog roda *i*-deklinacije, ostali imenički oblici, tvorba imenica). Slijede dijelovi o zamjenicama (lične, ostale, tvorba zamjenica), pridjevima (kratki i dulji oblici pridjeva, tvorba pridjeva), brojevima, glagolima (infinitiv, prezent, aorist, imperfekt, imperativ, participi, složena vremena i načini, tvorba glagola). U nastavku knjige riječ je o priložima, česticama, prijedlozima, veznicima i uzvicima. Peto je poglavlje posvećeno sintaktičkoj raščlambi. Glavni joj je cilj utvrditi koliko se tekstovi međusobno razlikuju s obzirom na jezik svojeg predloška (latinski i grčki) te koliki je utjecaj na prevoditelje imao govorni idiom (čakavština). Ovaj sintaktički pregled ide od morfologije prema sintaksi: promatra vrste riječi i njihove oblike u različitim sintaktičkim ulogama. Pri spajanju riječi u sintagme, a sintagmi u rečenice, dolaze do izražaja tri tipa gramatičke veze: sročnost, upravljanje i pridruživanje. U poglavlju se raspravlja o sintaksi padeža (nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ, instrumental), glagolima (participi, infinitiv, prezent, futur, imperativ, kondicional, prošla vremena, pasivni i bezlični izričaji). Slijedi dio o nijekanju, upitu, poticaju i uskliku te o složenim rečenicama (nezavisnosloženim i zavisnosloženim, upravnom i neupravnom govoru). Šesto se poglavlje odnosi na leksik. U Pazinskim fragmentima potvrđeno je 959 leksema, od čega su 72 vlastite imenice (osobna i zemljopisna imena te etnici) i od njih izvedeni posvojni pridjevi na *-ov*. Osim toga još je 312 imenica, 324 glagola, 100 pridjeva, 51 prilog, 34 zamjenice, 30 veznika i čestica (uključujući niječnicu *ne* i predstavjačku česticu *se*), 16 prijedloga, 15 brojeva (10 glavnih, četiri redna i jedan zbirni) i pet uzvika. Većina je potvrđenih leksema slavenskog podrijetla, a među riječima stranog podrijetla najbrojniji su grecizmi. Nekoliko je riječi hebrejskog podrijetla, prihvaćenih grčkim i latinskim posredovanjem. Svi su germanizmi stare posuđenice poznate i u kanonskim starocrkvenoslavenskim spomenicima. Ima i imenica protobugarskog podrijetla, a slavenske se riječi mogu podijeliti u različite slojeve. Općenito se može zaključiti da je leksik Pazinskih fragmenata prilično konzervativan.

Raspravni dio završava sedmim poglavljem, odnosno kratkim zaključkom. U njemu se ističe da su Pazinski fragmenti dragocjeni zbog toga što se u njima sačuvalo jezično stanje koje je prethodilo onomu posvjedočenom u hrvatskoglagoljskim spomenicima »zlatnog doba hrvatskoga glagolizma«. Građa Pazinskih fragmenata dovoljno je op-

sežna da može pružiti uvid u sve važnije jezične pojave – ne samo fonološke i morfološke nego i leksičke i sintaktičke.

Na koncu knjige nalazi se popis literature te dva priloga. Posebice je važno istaknuti da su autori studiji o jeziku priložili snimke fragmenata i transliteraciju tekstova, kao i popis riječi koje su potvrđene u njima.

Urednici izdanja su akademik Josip Bratulić i Anita Šikić. Bez obzira na činjenicu da knjiga predstavlja specijalističko stručno djelo, vrlo je važna za hrvatsku znanost, kulturu i povijest jer pridonosi njihovoj afirmaciji u širem okruženju. Osim dvoje autora, istaknutih i poznatih hrvatskih jezikoslovaca te sveučilišnih profesora, jamstvo kvalitetnog uratka svakako su i tri ugledne ustanove koje su knjigu tiskale.

Slaven Bertoša